

15. TOORAINEPROBLEEMID EESTI PUIDUSEKTORIS

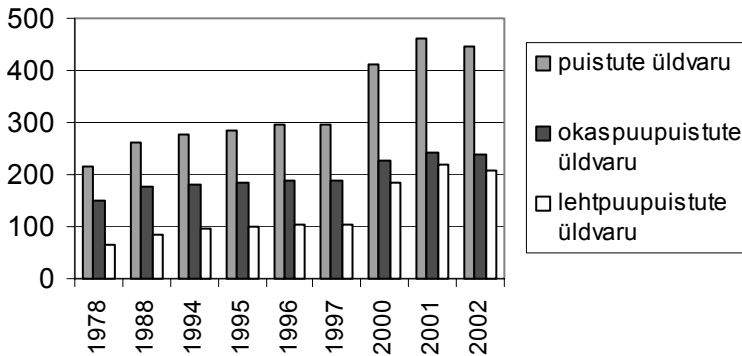
T. Roolaht

15.1. Eesti metsavarud ja nende hindamine

Käesolevas peatükis leiavad käsitlemist Eesti metsasektorit puudutavad tooraineprobleemid saetööstuse kui ühe kesksema allharu näitel. Kajastamist leiavad nii statistilised kui impordiaspektid.

Eesti saetööstus on orienteeritud valdavalt okaspuupalgi töötlemisele. Seejuures on kesksel kohal männipalk. Kahjuks on Eestis metsamajandust puudutava statistika osas kujunenud olukord, kus ühest küljest on arvepidamise aluseks väljastatud raielood, teisalt aga on võetud kasutusele metsade inventeerimise statistiline valikmeetod (SMI). Statistilise metsainventeerimise (SMI) eesmärk on koguda objektiivselt andmeid, mis on vajalikud metsamajanduses riigi tasandil strateegiliste ja taktikaliste plaanide koostamiseks ja otsuste vastuvõtmiseks, ning anda ülevaade metsades toimuvatest dünaamilistest protsessidest (Metsaekspert OÜ kodulehekülg, 2003). Paraku hõlmab see andmekogumise metoodika muu hulgas tuginemist aerofotodele ja satelliidipiltidele. Ühest küljest võimaldab see adekvaatsemalt kajastada raielubadega mittekajastuvat metsakasutust, teisalt aga on saadavad näitajad paljuski hinnangulised.

Eeltoodud metodoloogilise mitmekülgse tõttu puudub Eestis ühtne arusaam olemasolevatest metsavarudest. Joonisel 15.1 on toodud puistute üldvaru näitajad, kusjuures üldvaru aastail 1978–1997 on saadud varasemaid andmekogumisviise kasutades ning aastate 2000–2002 näitajad SMI järgi. Seega võib eeldada, et joonisel ilmnev kasvutendents on suuresti seostatav eelkirjeldatud muutustega andmekogumises. Siiski nähtub jooniselt, et võrreldes 1997. aastaga on viimaste aastate hinnangud puistute üldvarule märgatavalt tõusnud.

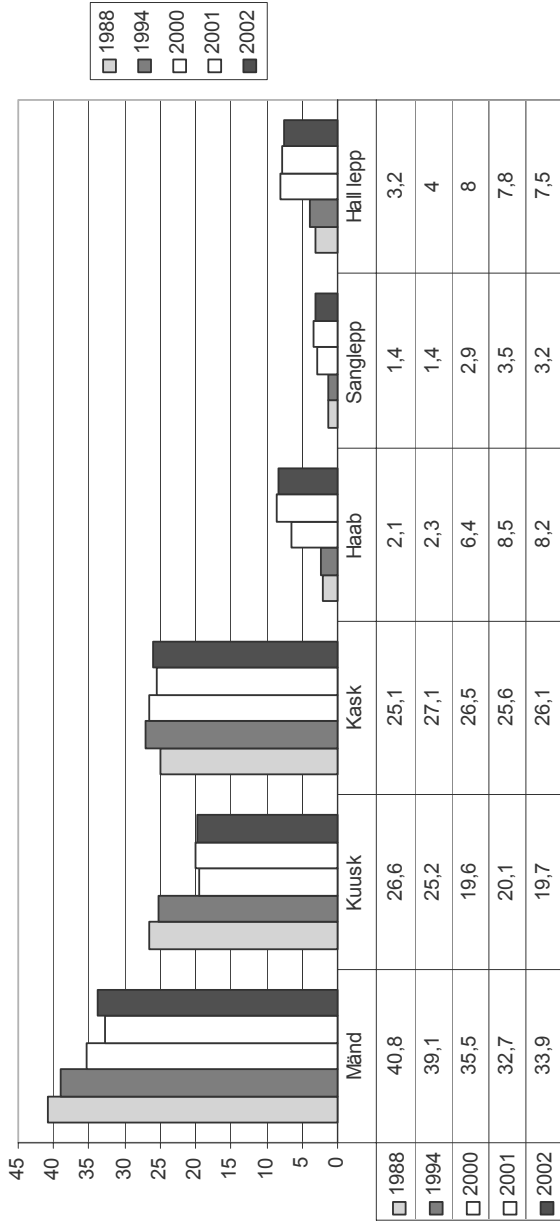
Joonis 15.1. Puistute üldvaru aastail 1973.–2002. a mln m³ (Statistikaamet, Eesti Metsakorralduskeskus, SMI, 2001 ja 2003; 2002 üldvaru suhteline viga ±3,3%).

Detailsemad statistilised näitajad metsade tagavara kohta aastail 1958–2002 on toodud tabelis 15.1. Tähelepanuväärne on asjaolu, et 2002. aastal on nii puistute üldvaru tervikuna kui ka mitmete puuliikide lõikes mõnevõrra vähenenud. Arvestades toimunud metodoloogilisi muudatusi, puudub seega metsavarude muutumise kohta statistiline trend. Erinevate puistute osakaalu kohta metsade tagavaras annab ülevaate joonis 15.2.

Tabel 15.1.1. Metsade tagavara muutumine 1958.–2002. a tuh m³

Aasta	Näitaja	Inventeeritud puistute tagavara	Enamuspuuliik						
			Mänd	Kuusk	Kask	Haab	Sanglepp	Hall- lepp	Muud
2002	Suhteline viga ± %	446 588 3,3	151 294 7,1	87 997 10,1	116 473 7,8	36 549 19,0	14 282 25,3	33 418 15,5	6574 39,5
2001		462 751	151 233	92 939	120 067	39 275	16 006	36 066	7165
2000		410 898	145 682	80 513	109 081	26 111	11 880	32 848	4783
1994		284 491	111 222	71 671	77 000	6462	4100	11 254	2782
1988		259 639	105 960	69 07	65 060	5370	3520	8180	2479
1975		196 106	81 748	57 696	44 217	4129	2657	4528	1131
1958		131 181	55 454	42 869	25 475	2804	1584	2335	660

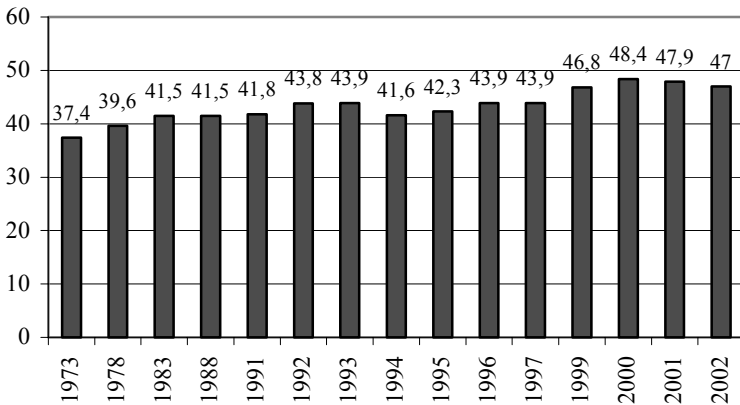
Allikas: Statistikaamet; Eesti Metsakorralduskeskus, SMI, 2001, 2003.

Joonis 15.2. Puuliikide osakaalude muutumine metsade tagavaras 1988.–2002. a % (Eesti Metsakorralduskeskus, SMI, 2003).

Jooniselt ilmnev haavikute ja lepikute osakaalu mõningane kasv võib osutada Metsaekspert OÜ juhi Peep Põntsoni poolt ajakirjanduses viidatud olukorrale, kus haab ja lepp võtavad okaspuumetsa kasvukohad üle (Tomberg, 2003). Kase osakaal puistute tagavaras on samas olnud suhteliselt stabiilne, püsides vahemikus 25–27%. See on seletatav asjaoluga, et kask on hinnatud nii paberipuuna kui ka vineeri- ja puitplaaditootmises. Nimetatud asjaolu on soodustanud kasepalgi ekspordi ning kohalikku kasutust. 2001. aasta andmetest selgub, et kuusetagavara vähenemine on pidurdunud, samas kui männi osas on jätkunud langustendents. 2002. aastal on aga männi osakaal uuesti pisut tõusnud ning lepa osatähtsus ilmub mõningast langustendentsi. Suhteliste vigade tõttu (nt männi puhul $\pm 7,1\%$) pole kirjeldatud tendentsid statistiliselt olulised.

Metsatagavara ei vaadelda käesolevas peatükis edaspidi hektarites seetõttu, et saetööstuse kui palgitarbija seisukohalt ei ole oluline mitte niivõrd puidu kasvuala, kui võrd alal kasvav puit, mida väljendavad paremini kuupmeetrid. Küll aga on joonisel 15.3 toodud veelgi üldisem näitaja – nimelt territooriumi metsasus protsentides. See näitaja on viimase kolmekümne aasta vältel kasvanud ligikaudu 10%, kuid siingi tuleb silmas pidada metsa üle arvestuse pidamises toimunud muutuste mõju. Varasemate arvestusmeetodite baasil saaduna võiks ka antud näitaja olla väiksem.

Joonis 15.3. Eesti territooriumi metsasus % 1973.–1997. a, 1999.–2002. a SMI (2001. a näitaja kohta teadaolev suhteline viga Eesti Metsakorralduskeskuse andmetel $\pm 2\%$ ning 2002. a näitaja puhul $\pm 2,1\%$) (EMTL, Eesti Metsakorralduskeskus, 2003).

Kuigi statistilises plaanis võib puistute üldvaru pidada suhteliselt stabiilseks, on raie ja väljaveo seisukohalt oluline ka puistute asukoht ning sealse puidu kvaliteet. Peale metsavaru vähenemise on saetööstusele tooraine varumise probleemiks kujunemas hästi ligipäätavate puistute lõppemine (Tomberg, 2003) ning kohaliku palgi mõneti kehvem kvaliteet importpalgiga võrreldes. Importtoore on nimelt kasvukeskkonna erinevuse tõttu korrapärasema kasvuga ja seega paremini töödeldav (Arula, 2003). Eelnimetatud asjaolud suurendavad tõenäoliselt importpalgi kasutamise atraktiivsust. Enne impordi rolli põhjalikumat vaatlemist käsitleme kohalikku metsaraiet, sellega seonduvaid probleeme ning tulevikuperspektiive.

Nii nagu metsavarude puhul, raskendab ka Eestis toimuva metsaraie mahtudele hinnangu andmist metsateatiste/raiedokumentide baasil saadud arvude ja SMI alusel saadud näitajate oluline lahknevus. Metsastatistika parandamiseks on vaja tõhustada SMI mee-

todit saadud näitajate suhteliste vigade vähendamiseks. Samas on tarvis mõelda ka metsaraie dokumenteerimise tõhustamisele, näiteks eraõiguslike metsainspektorite kasutuselevõtuga, kelle tegevustäpsust tagaks majanduslik huvitatus. Tabelis 15.2 toodud metsaraie põhineb raiedokumentidel. Raiemahud aastail 1999, 2000 ja 2001 on selle meetodi kohaselt vastavalt 7049,30; 6891,98 ja 7217,13 tuh m³. Metsade inventeerimise statistilise valikmeetodi (SMI) järgi on need näitajad aga 12 697; 12 748 ja 11 976 tuh m³. Seejuures tuuakse 1999. aasta näitaja suhteliseks veaks 22% ning 2000. aasta näitajale 19,7%. Seega on SMI raienäitajad oluliselt suuremad, kuid samuti ebatäpsed.

Raiedokumentide alusel saadud andmetest (vt tabel 15.2) ilmneb, et 1998. aastat baasaastaks võttes on raiemaht üldiselt kasvanud. Seejuures on aga toimunud likviidse ehk turustatava puidu raie vähenemine riigimetsadest ja muult metsamaalt ning oluliselt on suurenenud raie erametsadest.

2003. a aprillis avaldas keskkonnaminister arvamust, et raie maht peaks lähtudes 1997. aastal vastu võetud metsapoliitikast väheneda seniselt umbes 12 mln m³ raiemahult (SMI andmetel, vt ka tabel 15.3) 7,8 mln m³-ni aastas. Eesti Metsatööstuse Liidu vastuargument oli, et nimetatud soovituslik aastane raiemaht on saadud, silmas pidades 280 mln m³ üldtagavara, kuid SMI meetodi alusel on tagavara umbes 460 mln m³. (Erilaid, Ernits, 2003) SMI 1999.–2001. a andmetele tuginevas “Eesti metsanduse arengukavas aastani 2010” on soovitavaks aastaseks raiemahuks 2001–2010 saadud 13,1 mln m³ aastas (sh uuendusraie 10,6 mln m³). Selliste raiemahtude soovitamise põhjuseks on asjaolu, et küllaltki suur osa Eesti metsavarust on lähikümnendil parimas raieeas. Täpsema ülevaate puistute jagunemisest vanuseklassidesse ning vastavatest prognoosidest võib lugeja saada “Eesti metsanduse arengukavast”.

SMI alusel saadud näitajate (vt tabel 15.3) puhul on raiemaht viimasel paaril aastal üsnagi võrreldav puistute aastase juurdekasvuga, seega tervikvaru seisukohalt üleraiet ei ilmne.

Tabel 15.2. Metsaraie raiedokumentide alusel 1998.–2002. a tuh m³

Kokku	1998	1999	2000	2001	2002
Raiemaht	6319,07	7049,30	6891,98	7217,13	7558,73
Muutus % (1998=100)	100,0	111,6	109,1	114,2	119,6
Likviidne puit	6061,01	6703,96	6439,22	6212,66	–
Muutus % (1998=100)	100,0	110,6	106,2	102,5	
Riigimetsamaa					
Raiemaht	2925,82	2984,74	2922,59	2761,44	2943,83
Muutus % (1998=100)	100,0	102,0	99,9	94,4	100,6
Likviidne puit	2743,59	2727,48	2609,42	2334,48	2402,67
Muutus % (1998=100)	100,0	99,4	95,1	85,1	87,6
Erametsamaa					
Raiemaht	2919,23	3794,40	3799,74	4217,50	4321,48
Muutus % (1998=100)	100,0	130,0	130,2	144,5	148,0
Likviidne puit	2854,87	3715,30	3667,82	3665,38	–
Muutus % (1998=100)	100,0	130,1	128,5	128,4	
Muu maa					
Raiemaht	474,02	270,16	169,65	238,19	293,43
Muutus % (1998=100)	100,0	57,0	35,8	50,2	61,9
Likviidne puit	462,55	261,18	161,98	212,80	–
Muutus % (1998=100)	100,0	56,5	35,0	46,0	

Allikas: Statistikaamet, 2003.

Tabel 15.3. Puistute keskmine juurdekasv ja raie statistilise metsainventeerimise (SMI) järgi mln m³

	1999	2000	2001	2002
Puistute aastane juurdekasv	–	11,63	12,13	11,90
Puistute aastane koguraie	12,70	12,75	11,98	11,89

Allikas: Statistikaamet, SMI.

Hektari baasil vaadates on puiduvaru olukord samuti pigem paranevas. Seda mõõdet saetööstuse toorme hindamisel kajastab tabel 15.4.

Tabel 15.4. Metsa väljaraie ning puistute varu ja varu aastane juurdekasv aastatel 2000–2001 metsade inventeerimise statistilise valikmeetodi (SMI) alusel m³/ha

	2000	2000. a väljaraiele arvatud suhteline viga, %	2001
Puistute keskmine hektarivaru	193,6		221,3
Puistute varu juurdekasv aastas	5,5		5,8
Koguraie	179,6	13,7	154,4
Uendusraie	295,8	15,8	289,3
lageraie	305,3	14	300,3
Hooldusraie	104,9	22,5	91,4
harvendusraie	109,6	23,4	100,7

Allikas: Statistikaamet, SMI, 2003.

Eesti saetööstuse vaatenurgast piirab kodumaise palgi hankimise võimalusi Keskkonnaministeeriumi metsapoliitika, mida esindab keskkonnaministri määrus nr 57, mis kehtestas lageraiepiirangu nooremates kui saja-aastastes männikutes ning 80-aastastes kuuskutes. Selle määruse kehtestamise põhjuseks võib pidada "Eesti

metsanduse arengukavas aastani 2010” toodud optimaalsete raie-mahtudega võrreldes statistilise metsainventeerimise (SMI) and-metel ilmnevat üleraieit okaspuuenamusega puistutes ja alaraieit lehtpuuenamusega puistutes. Keskkonnakaitse aspektist püüab see määrus suunata puidu tarbimist okaspuu aeglasema väljaraie poole.

Tabelis 15.5 on toodud puuliikide aastased juurdekasvud ning perioodi 1999–2002 baasil leitud keskmine aastane raie-maht. Tabelist ilmneb, et arvestades juurdekasvu suhtelist viga, on met-saressursi juurdekasv tervikuna üsnagi võrdne aastakeskmise raie-mahuga. Puuliigiti ilmnevad aga mitmed probleemid. Kõige suu-rem üleraie ilmneb kuuse puhul, kus keskmine aastane raie-maht on juurdekasvust enam kui kaks korda suurem. Mäni puhul seevastu on nende andmete kohaselt hoopis positiivne netojuurde-kasv – ligikaudu 891 tuh m³. Mõningane üleraie on siiski iseloo-mustamas lehtpuudest haava ja sanglepa kasutust. Haava puhul on üleraie umbes 268 tuh m³. Selgelt alakasutatuks võib pidada hall-leppa.

Tabel 15.5. Puuliikide aastane juurdekasv ning keskmine aastane raie-maht

Enamus-puuliik	Juurdekasv aastal 2002		Suhte-line viga ± %	1999.–2002. a keskmine aastane raie-maht tuh m ³	%
	tuh m ³	%			
Mänd	3385	28,5	6,6	2494	20,7
Kuusk	2701	22,7	8,8	5446	45,2
Kask	3297	27,7	6,2	2166	18,0
Haab	815	6,9	15,8	1083	9,0
Sanglepp	319	2,7	21,8	372	3,1
Hall-lepp	1240	10,4	13,2	356	3,0
Teised	134	1,1	34,4	136	1,1
KOKKU	11 891	100	2,9	12 053	100

Allikas: Eesti Metsakorralduskeskus SMI, 2003.

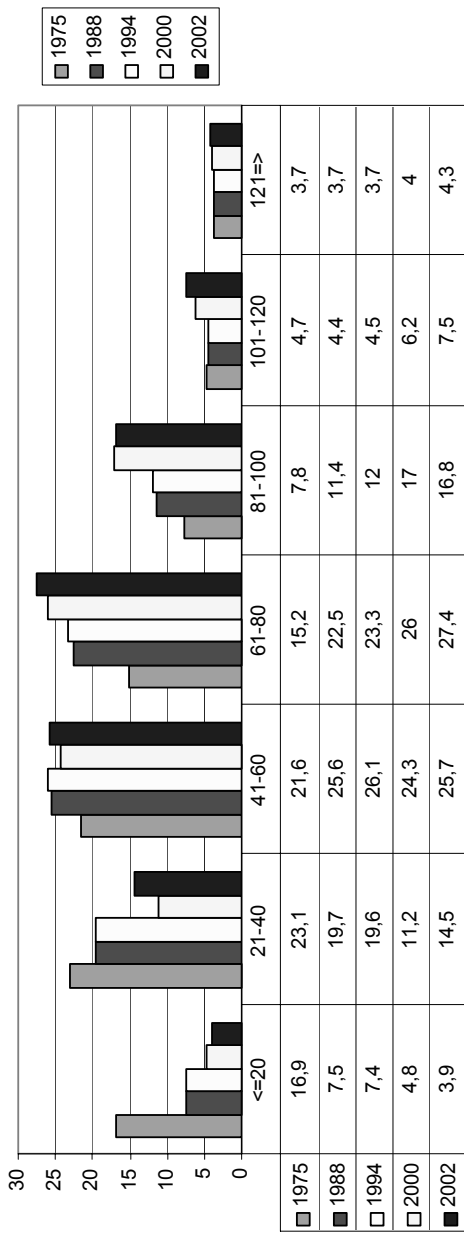
Eesti Metsatööstuse Liidu tegevdirektori Andres Talijärve ja tema asetäitja Märt Riistopi hinnangul on puit tööstuslikuks tarbimiseks sobivaim vaid kindlas eavahemikus, sest raie edasilükkamisel väheneb kvaliteedi languse tõttu saadav puidukogus (vt tabel 15.6) (Talijärv, Riistop, 2003).

Tabel 15.6. Saadava puidukoguse sõltuvus raie vanusest

Raie vanus aastates	Metsapõlvkondade arv (400 aastat jagatud raie vanus)	Tagavara raiehetkel m³	400 aasta jooksul saadav kogus	Saadav puidukogus aasta kohta m³/ha
80	5,00	239	1193	3,0
90	4,44	250	1112	2,8
100	4,00	259	1038	2,6
110	3,64	267	970	2,4
120	3,33	273	908	2,3
130	3,08	277	853	2,1
140	2,86	281	804	2,0
150	2,67	284	759	1,9

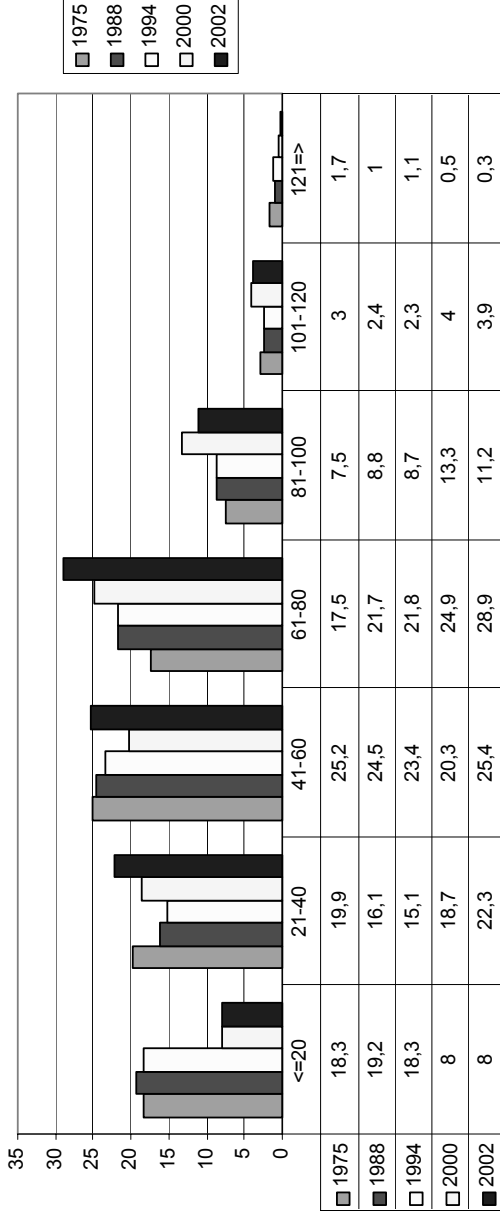
Allikas: Talijärv, 2003; EMTL.

Saetööstuse põhitööstusena kasutatava männi ja kuuse puistute vanuselist jaotust ja selle muutumist kajastavad joonised 15.4 ning 15.5. Männikute puhul on 56% puistutest üle 60 aasta vanad. Murettekitav on alla 20aastaste männikute osakaalu oluline langus, mis näitab puistute uuendamise madalseisu. Märkimisväärne langus on 1975.–2000. a toimunud ka vanuseklassis 21–40 aastat, kuigi 2002. aastal on selle grupi osakaal taas veidi kasvanud.

Männikute keskmine vanus 2002. aastal oli 69 aastat

Joonis 15.4. Männikute vanuselise jagunemise muutumine (Eesti Metsakorralduskeskus, SMI, 2001 ja 2003).

Kuusikute keskmine vanus 2002. aastal oli 56 aastat

Joonis 15.5. Kuusikute vanuselise jagunemise muutumine (Eesti Metsakorralduskeskus, SMI, 2001 ja 2003).

Eesti kuusikud on männikutega võrreldes pisut nooremad (44,3% üle 60 aasta), kuid kuusk jõuab üldjuhul ka varem raieküpsesse ikka. Keskkonnaministri määruses nr 57 on aluseks võetud 80aastane vanusepiir (männi puhul on see 100 aastat). Erinevalt männikutest on kuusikute puhul marginaalne väga vanade puistute osakaal ning mõnevõrra suurem alla 20aastaste kuusikute osakaal. Samas on viimati nimetatud vanuseklassis toimunud ka selle okaspuuliigi puhul oluline langus.

Statistilise metsainventeerimise teel saadud andmete suhtelised vead seavad metsamajandusega seotud isikute nägemuses kahtluse alla ka määruse põhjenduseks toodud okaspuude üleraie argumendi paikapidavuse (Nilson, 2003). Keskkonnaministri hinnangul on üleraie kuuse puhul umbes kaks korda üle juurdekasvu ning männi puhul poolteist korda (Erilaid, Ernits 2003). Tabelis 15.5 toodu kinnitab hinnangut kuuse, kuid mitte männi puhul. Hoolimata sellest, kas kehtestatud piiranguid võib pidada õigustatuks või mitte, on saetööstuse jaoks selgelt tegemist kodumaise tooraine (eeskätt männi- ja kuusepalgi) kättesaadavust vähendava teguriga. Ettevalmistatava metsaseaduse muudatuste järgi saab tulevikus metsa raiuda vaid majanduskava alusel, see aga paljudel erametsaomanikel puudub (Ernits, 2003).

15.2. Metsamaterjali impordi probleemistik

Seni käsitleti Eesti metsavaru kui saetööstuse toormebaasi. Kui suur osa metsaraie kogumahust jõuab saetööstusse, sõltub taas sellest, kas lähtuda raiedokumentide alusel peetavast statistikast (sellisel juhul tarbib saetööstus ligikaudu 40,75% aastasest raie-mahust) või SMI alusel saadud hinnangutest (11,88 mln m³ raie juures oleks saetööstuse tarve umbes neljandik ehk 25,93%).

Et saetööstus kasutas Eesti Metsatööstuse Liidu hinnangul 2002. aastal 1,86 mln m³ saematerjali toodangu juures tehnoloogiat arvestades ligikaudu poole rohkem palki (vt tabel 15.7) ja impor-

tis sellest 640 000 m³, siis saame 2002. aasta palgiimpordi osakaaluks 17,2% kogu tarbimisest. See näitaja on 2001. aastaga võrreldes pisut langenud, kuid seoses regulatsioonide karmistumisega kodumaise tooraine (keskkonnaministri määrus nr 57) on 2003. aasta näitaja taas suurem (hinnanguliselt umbes kolmandik kogunõudlusest) (Laasik, 2003). Enne möödunud aastal toimunud mõningast tagasilangust on palgiimpordi tähtsus aasta-aastalt suurenenud. Erinevate saeveskite puhul on palgiimpordi osatähtsused sõltuvalt palgiliigist ja hankepoliitikast üldjuhul vahemikus 15–30% (Arula, 2003; Kolk, 2003).

Tabel 15.7. Ümarpuidu kasutamine saematerjali tootmiseks ning eksport-import 1999.–2002. a mln m³

	1999	2000	2001	2002
Toodetud saematerjal	1,20	1,44	1,62**	1,86
Tootmiseks kasutatud ümarpuitu (väljatulek 50%)	2,40	2,88	3,24	3,72
Ümarpuidu eksport	3,9	4,3	3,5	3,0
Ümarpuidu import	0,38	0,35	0,58	0,64
Ümarpuidu kaubandusbilanss	3,52	3,95	2,42	2,36
Importpuidu osakaal toormes (%)*	15,83	12,15	17,90	17,20

Allikas: EMTL, Statistikaamet (va.* – autori arvutused), **korrigeeritud andmed.

Kui vaadelda okaspuupalgi kui saetööstuse põhitoorme kauba-vooge 2002. aastal (vt tabel 15.8), siis ilmneb, et kuuse puhul ületas väljavedu õige pisut sissevedu. Seega toimus veel aasta tagasi kuuse import tingimustes, kus kohalik puit viidi töötlemata ümarpalgina välja või toimus re-eksport, samal ajal kui saetööstuse tarbeks veeti tooret sisse. Samas nähtub esimese poolaasta andmete võrdlusest, et juba 2002. aasta teisel poolel on kuusepalgi eksport aeglustunud. Männi puhul ilmneb siiski oluliselt

selgemalt kohaliku tooraine nappuse mõju eeskätt impordivoole, sest männipalgi import ületas 2002. aastal eksporti üle 4,5 korda ning 2003. a esimesel poolaastal oli see juba umbes 14,5 korda. Ka kuusepalgi import ületas 2003. aasta esimesel poolaastal juba oluliselt eksporti.

Tabel 15.8. Okaspuupalgi eksport-import 2002. a ning 2003. a I poolaastal m³

	2002 (sulgudes I poolaasta)	2003 I poolaasta
Männipalk		
Eksport	51 000 (47 173)	14 683
Import	234 000 (135 316)	213 537
Bilanss	-183 000 (-88 143)	-198 854
Kuusepalk		
Eksport	209 000 (152 324)	109 856
Import	208 000 (124 841)	187 055
Bilanss	1 000 (27 483)	-77 199

Allikas: EMTL, Riistop, 2003.

Töötlemata ümarpuidu kaubandust tervikuna iseloomustab poolaastate võrdluses ekspordi langus ning impordi kasv ehk teisisõnu, palgikaubanduse bilansi halvenemine. Kuna antud kontekstis on tegu aga saetööstuse kui lisandväärtuse looja tooraine kaubandusega, siis tuleb nimetatud tendentsi kodumaiste võimaluste ahenemise valguses pidada pigem positiivseks. Eriti suured muutused on Eesti Metsatööstuse Liidu andmetel toimunud kasepalgiga kauplemisel, kus 2003. aasta esimese poolaasta kasepalgi väljavedu on drastiliselt kahanenud. Selle muutuse põhjused vajavad täiendavat analüüsi, kuid üheks peapõhjuseks võib olla spoonitootmise kiire kasv.

Tabel 15.9. Töötlemata ümarpuidu (sh kasepalgi) eksport-import 2002. ja 2003. a I poolaastal m³

	2002 I poolaasta	2003 I poolaasta	Muutus %
Töötlemata ümarpuit kokku			
eksport	1 661 053	1 567 646	-5,6
import	384 511	491 168	27,7
bilanss	1 276 542	1 076 478	-15,7
Kasepalk			
eksport	119 326	14 858	-87,5
import	12 326	19 279	56,4
bilanss	107 000	-4421	-104,1

Allikas: EMTL.

Eesti saetööstused impordivad töötlemata ümarpuitu peamiselt Venemaalt (u 85%), Lätist (u 11%) ja Valgevenest (u 3%) (FAOSTAT, 2003). Venemaa kui impordi päritoluriigi metsakasutusest annab ülevaate tabel 15.10. Euroopa Liiduga ühine misega seoses toimuv tolliformaalsuste kadumine Läti piiril võib mõneti suurendada sealt palgi importimise huvi keskmise suurusega saeveskitel, kellel puuduvad investeeringud Läti saetööstusse (nt OÜ Vara Saeveski) (Arula, 2003). Siiski on üldisemas plaanis Läti ja Leedu turul tegemist pigem Eesti saetööstuse investeeringutega sealsetesse saeveskitesse. Selle poolest on juhtival kohal Stora Enso Timber, mis nüüdseks on küll Soome-Rootsi omanduses, kuid investeeringud teistesse Balti riikidesse algatati juba enne ettevõtte müümist väliskontsernile, mis siis kandis nime AS Sylvester.

Tabel 15.10. Ülevaade Venemaa metsaressursist

Metsamaa üldpindala	830 mln ha
Metsade tagavara	Pole teada, kuna 48% metsade kohta inventeerimise andmed puuduvad või on üle 10 aasta vanad
Lageraiete maht viimastel aastatel	110 mln m ³
Arvestuslank	510 mln m ³
Kasutamata lageraiete maht	400 mln m ³
Hooldusraiate maht	30 mln m ³

Allikas: Talijärv (EMTL), 2003.

Kokkuvõttes soodustavad ümarpuidu importi nii metsavarude üldkirjelduse juures märgitud palgi töölusliku kvaliteedi paremus (kuigi puidukahjustustega metsa osatähtsus on Eestis lähiriikide omast madalam (Eesti Keskkonnaministeerium, 2003)), kodumaised okaspuu raiepiirangud ning tolliformaalsuste kadumine teatud impordiriikidega kauplemisel. Importi ohustavad eeskätt Venemaa võimalikud ekspordipiirangud (2002. a palgiimpordikeelu tekkevõimaluse kogemus), sertifitseeritud puidu kasutamise surve (importpalgi päritolu raskesti kontrollitav), saetööstuse kiire areng importtoorme päritoluriigis (tendentsina ilmneb saetööstuse liikumine toorainebaasile lähemale) ning USA dollari ja euro vahetuskursi muutumine (dollari odavnemise tõttu on Venemaa tarnijad üle läinud eurodes määratud hankehindadele (Arula, 2003)).

Palgiimpordi uueks võimalikuks kanaliks võib lähiaastail kujuneda puidu sissevedu Pihkva oblastist Tartu Sadama kaudu, kuid seni on aastaid päevakorral olnud laevaliikluse avamine Venemaa poolse sadama väljaehituse taga, mida takistavad osalt bürokraatlikud tõkendid. Samas eeldab palgilaevatamise alustamine Vara Saeveski tegevdirektori Martin Arula hinnangul spetsialiseeritud

investeeringut praamlaevadesse, mille ehitus võtaks arvesse Emajõe suhteliselt madalat veetaset (Arula, 2003).

Saetööstuse toorme varumist mõjutab ka Eesti metsade suur niiskus, mistõttu ümarpalgi varumisel ilmneb hooajalisus, kus hilissuvel ja varasügisel on palgi väljavedu takistatud. See tekitab näiteks suurema diameetriga männipalki tarvivate saeveskite (Toftan AS) puhul sügisest tootmismahu langust (2000, 2003), mistõttu töö toimub vähendatud koormusega ning on probleeme müügilepingute tähtajalise täitmisega (Breidaks, 2003). Samas, peenpalki töötleva saeveski (Vara Saeveski OÜ) puhul on need hankeprobleemid vähemolulised (Arula, 2003). Seejuures tegeleb Toftani puhul toormevarumisega samasse omanikegruppi kuuluv Mets & Puu AS, kuid Vara Saeveski puhul tegeleb toormehangega oma töötaja. Seega võib probleem osalt peituda ka hanke-tegevuse väiksemas tõhususes ning hankijaettevõtte erinevates prioriteetides. Venemaalt palgi importi võib raudteevedude mahu piirangute tõttu hooajaliselt takistada nafta eksportvedude eelistamine palgi ekspordile. Puidutransporti raskendavad ka raskeveokite hooajalised kasutuspiirangud teedel. (Kolk, 2003)

Lisaks eeltoodud toormeprobleemidele on puidusektori juhid esile toonud veel metsaraiega tegelejate sageli puudulikku kvalifikatsiooni, mistõttu tarnitavate palkide kvaliteet kipub olema ebaühtlane (Arula, 2003). Langetus- ja väljaveofaasis toorme kahjustamine piirab seega samuti saetööstuse hankevõimalusi. Ümarpuidu varumisega seoses tuuakse puidusektoris viimasel ajal esile ka Stora Enso Mets ASi metsavarumisüksuste toormehindu tõstvat metsavarumispoliitikat, kus puidu eest pakutav hind on oluliselt tõusnud (Botvinkina, 2003; Arula, 2003). Samas on puidu kokkuostuhindade analüüs raskendatud, kuna reeglina avaldavad kokkuostjad vananenud hinnainfot, samuti on enamike suuremate lepingute puhul tegemist kokkuleppehindadega.

Kui veel 2000. aastal oli saetööstusel probleeme palgieksportöridega toorme pärast konkureerimisel, sest suure laenukoormuse tõttu ei suutnud Eesti saeveskid pakkuda metsaomanikele eks-

portööridega võrreldavat hinda (Laasik, 2000), siis nüüdseks on see probleem suuresti kadunud. Stora Enso varumispoliitika võib viia aga olukorrani, kus antud gruppi mittekuuluvate saetööstuste toormevarumine muutub tõusva palgihinna tõttu problemaatiliseks.

Eesti saetööstuse toorainekasutuse üheks probleemiks võib pidada liigset keskendumist okaspuupalgi kui lihtsamini väärindatava toorme töötlemisele. Lehtpuuprojektidest alustas 2001. a lepa töötlemisega kaubaalusteks ning saunainterjööriks (saunalavad) sobivaks saematerjaliks Sauga saeveski, kuid tänaseks on see tegevus lõpetatud. Riigil oleks võimalik stimuleerida lehtpuu kasutust lähtematerjalina tehnoloogia arendustoetuste kaudu.

Toormeturu arengut mõjutab kahtlemata ka sertifitseeritud metsamaterjali kasutamise kasv saetööstuses, mis tähendab tooraine kvaliteedi monitooringut ja kontrolli alates palgivarumise esimestest etappidest (palgi päritolu täpne määramine). Protsessi keerukuse tõttu on sertifitseeritud puidul baseeruva toodangu osakaal kogutoodangus esialgu väike. 2002. aastal planeeris Imavere Saeveski valmistada umbes 5000–6000 m³ FSC (FSC – *Forest Stewardship Council* – Metsahooldusnõukogu) sertifikaadiga puitu ning suurendada seda kogust peatselt 10 000 m³-ni (Laasik, 11.06.2002). Ligemale 330 000 m³ tootmismahu juures tähendab see siiski vaid 1,5–1,8% sertifitseeritud puidu osakaalu kasvuga 3%ni. Samas võib eeldada sertifitseeritud puidu kasutamise kasvu kogu tööstusharus, mistõttu ka teised saeveskid hangivad FSC või mõne muu kvaliteedisertifikaadi.

Sertifitseeritud puidu kasutamise vastandpooluseks tooraine varumisel võib pidada illegaalse raie (metsavarguste) baasil saadud palgi töötlemist saetööstuste poolt. Eriti suureks probleemiks on kujunenud tagastamata ja erastamata metsades illegaalne raie. Veel 2001. aasta keskpaigas moodustas sellise metsa osatähtsus metsamaades 31% ehk 710 tuhat hektarit (EMTL, 2003). Täna-seks on määramata omandiga metsa osakaal küll vähenenud (Talijärv, Riistop 2003) ning Keskkonnaministeerium astumas

samme selle metsavaru riigistamiseks. Metsavarguste puhul on mõningase vähenemise kaasa toonud masinate arestimine. Kuigi üldiselt osundatakse illegaalse puidu töötlemise puhul eeskätt väikestele vananenud tehnoloogiaga saeveskitele (Arula, 2003), ei ole paraku alust arvata, et ka keskmised ning suured saetööstused oma toorme päritolu pidevalt äärmise rangusega järgivad. Siiski viivad metsaomandi täpsustumine ja illegaalse metsaraide ohjeldamise meetmed loodetavasti probleemi järk-järgulisele taandumisele. Alaliidu esindajate hinnangul on metsavargustega seonduv samas ka puidusektori üldist mainet kõige enam kahjustav tegur, mis muu hulgas mõjutab negatiivselt tegevusharu populaarsust potentsiaalsete õppurite seas (Talijärvi, Riistop 2003).

15.3. Tooraineaspekti kokkuvõte

- Saetööstus on keskendunud peamiselt okaspuupalgi töötlemisele.
- Kodumaise metsavarude ja raiemahtude üle peetav arvestus on kahestunud raiedokumentide (metsateatiste) alusel peetavaks ning statistilisele metsainventeerimisele (SMI) tuginevaks, kusjuures näitajad erinevad suuresti.
- Kahesuguste näitajate kasutamine loob vaidlusi aastaste raiemahtude optimaalsuse küsimuses.
- Kuigi puistute üldvaru ei ole oluliselt vähenenud, on probleemiks kujunemas töötlemisküpse puidu kättesaadavus puistute asukoha mõttes.
- Keskkonnaministeeriumi hinnangul on metsatarbimine tasakaalust väljas eeskätt okaspuude (mänd ja kuusk) optimaalsest suurema aastaraie ning mitmete lehtpuistute (hall-lepp) tööstusliku alakasutuse tõttu. SMI 2002. aasta andmetel on üleraie probleemiks siiski hoopis kuuse, haava ja sanglepa puhul.

- Saetöösturid vaidlustavad okaspuu üleraie argumendi, viidates SMI hindamismeetodi võimalikele vigadele ja vajadusele raiuda puid efektiivseimas kasutuses.
- Keskkonnaministeerium on siiski kehtestanud piirangud raie-tegevusele.
- Metsanduse arengukava alusel jäävad praegused aastased raiemahud (11,88 mln m³) tervikuna allapoole aastani 2010 leitud optimumi (13,6 mln m³ aastas). Küll aga toetutakse just sellele dokumendile teatud puuliikide üleraiet esile tuues.
- Raiedokumentide alusel on aastail 1998–2002 raie märgatavalt kasvanud eeskätt erametsadest.
- Viimasel paaril aastal on koguraie metsavaru aastase juurdekasvuga võrreldes pisut väiksem.
- Kuigi kahjustunud metsavaru osatähtsus on Eestis väiksem kui naaberriikides, on töötluse seisukohalt importpalk eksperthinnangul (Arula, 2003) kvaliteetsem kui kohalik toore.
- Saetööstus kasutab raiutavast metsast raiedokumentide alusel saadud näitajat aluseks võttes umbes 40% (inventeerimise baasil umbes 26%).
- Importtoorme osakaal kogutarbimises on olnud 12–18,9%, kuid 2003. aastal eeldatakse selle tõusu kuni 33%ni.
- Kuusepalgi puhul toimus veel kuni 2002. aasta keskpaigani impordiga paralleelselt ulatuslik eksport. Nüüdseks domineerib aga sellegi puuliigi, nagu ka männi puhul palgiimport.
- Importpalgi peamised päritoluriigid on Venemaa (u 85%), Läti (u 11%) ja Valgevene (u 3%) (FAOSTAT, 2003).
- Tolliformaalsuste kadumine Läti suunal võib suurendada tema osatähtsust keskmiste ja väiksemate saeveskite impordis.
- Importi ohustavad eeskätt Venemaa võimalikud ekspordipiirangud, sertifitseeritud puidu kasutamise surve, saetööstuse kiire areng importtoorme kasvukoha lähistel ning USA dollari ja euro vahetuskursi muutumine.

- Eesti ja Venemaa vahelise laevaliikluse käivitumine looks uusi impordivõimalusi.
- Saetööstust mõjutavad negatiivselt toorme kättesaadavuse hooajalised kõikumised ning kohatised palgi transpordiprobleemid ja -piirangud.
- Tooraine kvaliteeti mõjutab metsaraie alal tegutsejate kvalifikatsiooniprobleem.
- Tooraine hinda kasvatab, eeskätt kodumaise palgi puhul, Stora Enso varumispoliitika.
- Töötlemata palgi ekspordi hinnakonkurents saetööstustega on aastail 2001–2002 saetööstuste ostujõu kasvu tõttu vähenenud.
- Saetööstused on liiga keskendunud okaspuupalgi töötlemisele ning arengureserve on peamiselt väiksema väärtusega lehtpuude (lepp, haab) väärimisel.
- Tooraine kasutuses on arenevaks trendiks sertifitseeritud puidu kasutamine.
- Illegaalse palgi kasutus on saetööstuseski suureks probleemiks, kahjustades sektori mainet. Samas viib omandisuhete täpsustamine ja metsatöötlusmasinate arestimine loodetavasti metsavarguste ja varastatud metsa edasitöötlemise probleemi vähenemisele.